

ANZAK

Dr. Öğr. Üyesi Orhan ÖZCAN

Anzak, *Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusunun* ilk harflerinden oluşan akronime verilen isimdir. Birinci Dünya Savaşı süresince Avustralya ve Yeni Zelanda birlikleri içerisinde görev alan askerleri kapsayan bir anlam kazanan Anzak kavramı, ilk başta Gelibolu'da görev yapmış ve sonra daha geniş bir anlam kazanarak tüm Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerini tarif eden bir isme dönüşmüştür. Günümüzde Anzak kavramı, askerî bir oluşum olarak her iki dünya savaşında Anzak Kolordusu ismiyle yer almış askerî bir teşkilat ve topluluğu, coğrafi olarak ise Anzak Koyu tanımlamasıyla bir yer ismini ifade eder. 25 Nisan 1915'te Gelibolu çıkarmasından önce Mısır'da Avustralya ve Yeni Zelanda askerleri için akronim olarak kullanılan terim, o dönemden beri Avustralya ulusal kimliğinin ve askerî tarihinin merkezi haline gelmiştir.

Anzak akroniminin nasıl ortaya çıktığı tam olarak bilinmemesine rağmen bahse konu özel ismin General William Riddell Birdwood, General Ian Hamilton ve Teğmen A.T. White'ın ortaya çıkardığına dair iddialar ileri sürülmüştür. Kavramsal açıdan Anzak ismi, Gelibolu Savaşı ve sonrasında yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerler, 25 Nisan günü Gelibolu'da karaya çıktıktan sonra kolordunun komutanı olarak General W.R. Birdwood'dan çıkarmanın gerçekleştiği yer için bir isim önermesi istenmiştir. Aslında çıkarmanın yapıldığı yere isim önerisinin temel nedeni, çıkarmadan hemen sonra harita üzerinde Avustralya, Yeni Zelanda askerlerinin bulunduğu askerî konumla İngiliz askerinin işgal ettiği askerî konumun birbirinden ayırt edilmesidir. Böylece Gelibolu haritası üzerinde uzun olarak yazılan *Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu* (ANZAC/ Australian and New Zealand Army Corps) isminin kısaltılması amaçlanmıştır.

Avustralyalı askerî tarihçi *Charles Edwin Woodrow Bean*, *Anzak Kitabı*'nda Anzak isminin kökeniyle ilgili olarak General W.R. Birdwood'un

şu sözlerine yer vermiştir: “*General W.R. Birdwood, bir yıl önce Mısır'da bulunan Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusunun emir komutasını aldığımda kolordum için bir telgraf kod adresi seçmem istendi ve ardından “Anzak” kelimesini kabul ettim. Daha sonra geçen Nisan ayında buraya (Gelibolu) çıkarmamızı gerçekleştirdiğimizde üst karargâh tarafından bu koy için bir isim önermem istendi. Ardından bu yerin “Anzak Koyu” olarak kaydedilebileceğini önerdim.*” ifadesini kullanırken Anzak akroniminin ortaya çıkışına dair gerçekleşen hadiseyi anlatmıştır. C.E.W. Bean, eserinde çıkarmanın yapıldığı yerin *Anzak Koyu* olarak isimlendirilmesini Gen. W.R. Birdwood'a atfetmiştir. Böylece çıkarma alanı, Avustralya ve Batı literatüründe *Anzak Koyu* olarak anılmaya başlanmış, sonrasında ise Gelibolu Yarımadası'nda savaşan tüm Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerleri tanımlayan bir kavrama dönüşmüştür.

Anzak kelimesinin terminolojik ve tarihsel açıdan gerek Avustralya'da gerekse dünyada popüler hale getiren çalışma ise C.E.W. Bean'ın *Anzak Hikâyesi: 1914-1918 Savaşı'nda Avustralya'nın Resmî Tarihi* (The Official History of Australia in the War of 1914-1918) isimli kitabıdır. Kitap, Avustralya Harp Tarihi çalışmalarında temel başvuru kaynaklarından biri olmakla birlikte genel açıdan Avustralya'nın Birinci Dünya Savaşı tarihini ele almıştır. Gelibolu çıkarmasını ayrıntılı biçimde ele alan eser, iki cilt olarak yayımlanmıştır. Çanakkale **Savaşı'na** Avustralya'nın resmî askerî tarihçisi sıfatıyla görevlendirilen C.E.W. Bean eserinde, kelimenin kısaltılmasını ayrıntılı biçimde anlatırken İngiliz ordusunda (RASC) görevli Teğmen *A.T. White*'a dikkat çekmiştir. C.E.W. Bean, “*1915 başlarında bir gün, Birdwood'un kurmaylarının operasyon bölümünden sorumlu Binbaşı C.M. Wagstaff Genelkurmay ofisine girdi ve yazıcılara kolordu için kod adı olarak uygun bir kelimenin istendiğini söyledi. Yazıcılar, odalarının dışındaki çantaların üzerindeki büyük harfleri fark etmişlerdi. A&NZAC ve yazışmalara kaydetmek için bir lastik ıstampada baş harflerinden oluşan biçimde kesilmişti. Wagstaff, şifreli bir kelimenin gerekliliğinden bahsettiğinde görevli askerlerden biri (muhtemelen Teğmen A.T. White) peki ya ANZAK? diye önerdi ve Binbaşı Wagstaff bu kelimeyi genera-*

le önerdi, o da onayladı ve bunun üzerine “ANZAK” Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusunun kod adı oldu.” diye ifade ederek kelimenin oluşum sürecini ele almıştır ancak bir dipnotta C.E.W. Bean; “kelime, yazıcılar arasında zaten kullanılmaktaydı. Muhtemelen ilk akroniminin kullanımı, Çavuş G.C. Little ve Çavuş H.V. Milligan tarafından kullanılmıştı.” diyecektir. Anzak teriminin, büyük ölçüde Çanakkale Savaşı’nda Avustralya Kolordusunda resmî olarak görev alan askerî muhabir ve tarihçi C.E.W. Bean’in çalışmalarıyla popüler hale geldiğini söyleyebiliriz.

Avustralyalı tarihçi Robert Rhodes James *Gelibolu* isimli eserinde ise C.E.W. Bean’in anlatımına benzeyen bir tanımda bulunmuştur. Robert Rhodes James çalışmasında, “İki Avustralyalı çavuş, Little ve Milligan, Kahire’deki Sheppard’s Hotel’de bulunan kolordu karargâhında baş harfleri A.&NZAC olan lastik bir ıstampa kullanıyorlardı. Kolordu için bir kod isim gerektiğinde İngiliz subay White, ANZAK akronimini üst komutanlığa önerdi. ANZAK kelimesinin kullanımı, Ocak 1915’te genel kullanımdaydı.” ifadelerine yer vermiştir. Anzak kavramının ortaya çıkmasıyla ilgili diğer bir anlatı ise Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine Avustralya İmparatorluk Kuvvetleri (Australian Imperial Force/AIF) ve Yeni Zelanda Sefer Kuvvetleri (New Zealand Force/NZF) Korgeneral W.R. Birdwood’un emir komutasına girmiştir. Gen. W. R. Birdwood, Aralık 1914’te Mısır’a geldiğinde çeşitli tümenlerden oluşan Avustralya ve Yeni Zelanda birliklerine Avustralya Kolordusu ismi verilmesi planlandığını belirtir ancak Anzak terimini kimin bulduğu tam olarak bilinmemekle birlikte Anzak isminin, Gen. W.R. Birdwood’un karargâhında görevli personel ya da personellerin ıstampa üzerine kısaltmış olabileceği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte akronim, Nisan 1915’te Gelibolu’ya çıkarma yapılmadan önce Mısır’da bulunan Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerine verilen genel isim olarak kabul gördüğü bilinmektedir. Akronim, ilk olarak A&NZ Army Corps olarak yazılmıştır. İngiliz Muhabere Çavuş K.M. Little, kolordunun uzun ismini yazışmalarda kısaltarak bir ıstampa da A.&N.Z.A.C harflerini kullanmıştır. Kolordu karargâhındaki diğer askerler de kısa süre sonra telgraf mesajlarını kodlu biçimde arşivlemek için uygun bir telgraf kodu ola-

rak ANZAC olarak yeniden düzenlemişlerdir.

Avustralya Gazi İşleri Bakanlığı’nın *Anzak Kelimesinin Kullanım Kılavuzu* adlı eserinde ise Anzak akroniminin, General W.R. Birdwood’un Kahire’de bulunan personelinin ortaya çıkardığı ifade edilmiştir. *Yeni Zelanda Tarihi* isimli eserde de Anzak kavramının, Gen. W.R. Birdwood’un karargâhında görevli Muhabere Çavuşu K.M. Little tarafından lastik ıstampa üzerine kodlanarak ortaya çıktığını belirtilmiştir. John Laffin, Jeffrey Grey ve Michael Andrews gibi diğer Avustralyalı tarihçiler de Anzak kavramının ortaya çıkışıyla ilgili hususta General W.R. Birdwood işaret etmiştir.

Türk askerî yetkilileri ise Anzak ismini esir sorgulamasında öğrenmiş ve 2 Ağustos 1915’te bir üst makama konuya ait bir belge sunmuşlardır: “Beşinci Ordu Erkan-ı Harbiye Riyasetinden- Üserânın isticvâbında (esirlerin sorgulamasında) Arıburnu’ndaki kuvvetin ismi Anzak imiş; bu da Avustralya Yeni Zelanda Kolordusu cümlesinin ilk harflerinin bir araya getirilmesinden hâsıl olmuştur. (A, Avustralya; NZ, Yeni Zelanda ve AC, Army Corps “Kolordu”) Hatta ihrâc oldukları (dışarı çıkarıldıkları) Arıburnu Limanı’na “Anzak Limanı” ismi verilmiş ve haritalarına o sûretle basılmıştır. Bu kelimeyi bir Avustralyalı esir zâbit, evvelce bilmediğini söylemiş ve inkâr etmiş idi. Hatta “Türkçe isim olması muhtemel” demiş idi. Arıburnu’na çıkarılmış İngiliz fırkasından elde edilen bir esir, bu izâhâtı vermiş olmakla ‘arz-ı ma’lûmât olunur. Şimâl Grubu Erkân-ı Harbîye Re’isi Fahreddin.” Askerî rapordan anlaşılacağı üzere Türk ordusu ilk defa Anzak akronimini, İngiliz esir askerinden öğrenmiş ve üst komutanlığa gerekli bilgileri iletmiştir.

Birinci Dünya Savaşı esnasında Avustralya’da *Savaş Önlemleri Yasası* (War Precaution Act) 20 Ekim 1916’de kanunlaşmıştır. İlgili yasayla ticaret, iş görüşmesi veya meslek amacıyla herhangi bir kişinin “Anzak” kelimesini veya ona benzeyen herhangi bir kelimeyi kullanmasının yasak olduğu ve suç teşkil ettiği bir düzenleme kabul edilmiştir. Bu açıdan ilk defa ilgili yasa kapsamında Anzak kelimesi korunmuş ve bir kurumun kısmi ya da tamamının ismi olması halinde altı ay hapis veya

yüz sterlin para cezası verileceği belirtilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Anzak kelimesini korumak üzerine çıkarılan düzenleme ise “*Anzak*” *Kelimesinin Korunması Yönetmeliği 1921* (The Protection of Word “Anzac” Regulations 1921-Cth) adıyla kanunlaşmıştır. Yönetmelik, Anzak teriminin veya Anzak terimine benzeyen herhangi bir kelimenin resmî veya kurumsal bir şekilde kullanılmasına *Avustralya Gaziler Bakanı*'nın izin vereceği ve nasıl olacağı belirtilmiştir. Diğer yandan “ANZAK” ya da “Anzak” kelimesinin, büyük ya da küçük harfle birbirinin yerine kullanılabilirliği ve kelimenin büyük harfle yazıldığını gösterir bir kural veya kanun olmadığıdır. Anzak kelimesinin Avustralya kültüründe önemli bir yeri olması ve kelimenin kötüye kullanımını durdurmak, saygı ve haysiyet ifade eden akronimin önemini sürdürmesi **için** savaş sonrası bir dizi düzenleme yapılmıştır.

Büyük Britanya'nın Almanya'ya savaş ilan etmesi üzerine Avustralya ve Yeni Zelanda, İngiltere'yi savaşta desteklemek için Müttefik Kuvvetlerle birlikte İkinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda I. Anzak Karargâhının (Anzak Kolordusu) komutası altında 6'ncı Avustralya Tümeni ve Yeni Zelanda Tümeni, Nisan 1941'de Yunan Seferi'nde birleştirildiği zaman Yeni Anzak organizasyonu oluşturulmuştur. Vietnam Savaşı boyunca Avustralya Kraliyet Alayı'nın 2, 4 ve 6'ncı taburlarına, Yeni Zelanda ordusuna ait iki piyade bölüğü bağlanmış böylece taburlar; 2RAR/NZ (ANZAC), 4RAR/NZ (ANZAC) ve 6RAR/NZ (ANZAC) olarak isimlendirilmiştir.

Kahire'de bulunan Büyük Britanya karargâhında görevli İngiliz muhabere erleri tarafından yazışmalarda daha kısa bir kelime kullanmak maksadıyla ANZAK kavramı, 25 Nisan 1915'te Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusunun Arıburnu Koyu'nda çıkarma yapmasıyla birlikte gündeme gelmiştir. Başta çıkarma harekâtının komutanı Gen. W.R. Birdwood'un harita üzerinde Büyük Britanya ve Avustralya-Yeni Zelanda Kolordusunun askerî konumunu ayırt etmek maksadıyla ilgili kısma isme ihtiyaç duyması ve alt birliklerden teklif istemesiyle ortaya çıkan durum, bir süredir akronimi kullanan İngiliz askerinin üst kademeye teklif etmesi üzerine

kabul edilmiştir. Anzak akroniminin ortaya çıkmasıyla ilgili olarak kesin bir bilgi olmasa da daha az ihtilaflı biçimde bir ihtiyaçlar hiyerarşisinden geliştiği ve Gen. W.R. Birdwood emir komutasında ortaya çıktığı açıktır.

Anzak akronimi, Avustralya ve Yeni Zelanda tarihinde ulus olma bilincinin ortaya çıkması bağlamında kritik bir eşiktir. Avustralya ve dünya literatüründe Anzak Miti/Efsanesi, Anzak Ruhü, Anzak Günü, Anzak Anma Törenleri, yer ismi olarak Anzak Koyu, bir topluluk olarak Anzak (askerleri) ve tüm bunları kapsayan biçimde Anzak Geleneği gibi bir terminolojinin oluşmasını sağlamıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Anzak, başta Avustralya olmak üzere Yeni Zelanda'nın sosyal ve askerî tarihinde önemli bir yer teşkil etmektedir.

Kaynakça

- “Anzac”, “Prohibited as Business Name”. *Anzac Bulletin*. 8 Temmuz, 1916, s.4.
- “Anzac” “Prohibited As Business Name”. *Albury Banner and Wodonga Express*. 2 Haziran 1916, s.33.
- “Anzac” “Prohibited As Business Name”. *Daily Telegraph*. 25 Mayıs 1916, s.4.
- “Anzac” “Prohibited As Business Name”. *North Western Courier*. 2 Haziran 1916, s.6.
- Anzac Spirit, “*The Word Anzac*”, <https://www.awm.gov.au/articles/encyclopedia/anzac/spirit> (Erişim Tarihi:17.09.2021).
- Andrews, Michael. *World War I: The Australian Experience*, Trocadero Publishing, 2011.
- Australian Government Department of Veterans Affairs, “*Use of the Word Anzac Guidelines*”, Ekim 2020, <https://www.dva.gov.au/sites/default/files/files/about%20dva/recognition/guidelines-use-of-the-word-anzac.pdf> (Erişim Tarihi: 21.01.2023).
- “Australian War Memorial”, “*Anzac Acronym*”, <https://www.awm.gov.au/articles/encyclopedia/anzac/acronym> (Erişim Tarihi:16.09.2021).
- “Australian War Memorial”, “*Origins of the Acronym Anzac*”, <https://www.awm.gov.au/articles/encyclopedia/anzac/acronym/origin> (Erişim Tarihi: 17.09.2021).
- Aydın Belgesi, “*Türkler Anzak İsmi Ne Zaman Öğrendi?*” *Anafarta Dergisi*, 2021, Sayı:13.
- Beaumont, Joan. “The Anzac Legend”. *Australia’s War: 1914-1918*. Ed. Joan Beaumont, Sydney: Allen&Unwin, 2013.
- Bean, C.E.W.. *The Anzac Book*. Sydney: Cassel, 1916.
- Bean, C.E.W.. *The Story of Anzac: The Official History of Australia in the War of 1914-1918. Vol.1*, Sydney: Angus& Robertson, 1936.
- Chambers, Stephen. *Arıburnu Çıkarma*. Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- Corcoran, Robert ve Jackie Dickenson. *A Dictionary of Australian Politics*. New South Wales: Allen&Unwin, 2010.
- Docherty, James C. *Historical Dictionary of Australia*. Maryland US, Toronto CA, Plymouth UK: The Scarecrow Press, Third Edition, 2007.
- Fleming, Robert. *The Australian Army in World War I*. Oxford: Osprey Publishing, Ed. Martin Windrow.
- Grey, Jeffrey. *A Military History of Australia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- James, Robert Rhodes. *Gallipoli*. London: Pimlico, 1999.
- Kent, D.A. “*The Anzac Book and the Anzac Legend: C.E.W. Bean as Editor and Image-Maker*”. *Historical Studies*. Nisan 1985, C. 21, Sayı: 84; 376-390.
- Laffin, John. *The Australian Army at War 1899-1975*. Haz. Martin Windrow, Oxford: Osprey Publishing, 1982.
- Macintyre, Stuart. *A Concise History of Australia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Palazzo, Albert. *The Australian Army: A History of its Organization 1901-2001*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- “*Protecting the Word Anzac*”, <https://www.dva.gov.au/recognition/commemorating-all-who-served/protecting-word-anzac> (Erişim Tarihi: 02.02.2023).
- Seal, Graham. “*Anzac: The Sacred in the Secular*”. *Journal of Australian Studies*. 2007, Sayı: 31; 91.
- Seal, Graham. “*Anzac*”. 8 Ocak 2017, *International Encyclopedia of the First World War*, https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/anzac_australia (Erişim Tarihi: 12.12.2022).
- Stockings, Craig. “*The Anzac Legend and the Battle of Bardia*”. *War in History*. Ocak 2010, C.17, Sayı:1.
- Özcan, Orhan.** “*Anzak Akroniminin Ortaya Çıkışına Dair Bir Değerlendirme ve Avustralya’da “ANZAK” Kelimesini Koruma Yönetmeliği*”. *Tarih ve Günce, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*. 2023 Sayı:13; 41-68.
- Özcan, Orhan.** “*Anzak Günü ve Anma Törenlerinin Avustralya’daki Tarihi Gelişimi*”. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*. 2023, C.8, Sayı:2;1788-1811.
- Özcan, Orhan.** “*Bushman Geleneğinin Anzak Efsanesine: Avustralya’da Kültürel Kimlik ve Kimlik İnşası*”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*. 2023, Yıl: 22, Sayı: 34; 140-161.
- Özcan, Orhan.** “*Avustralya Ulus Bilincinin Oluşmasında Çanakkale Savaşı’nın Rolü*”. (Yayımlanmamış

Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir 2018.

“*The Anzac Day Tradition*”, <https://www.awm.gov.au/commemoration/anzac-day/traditions> (Erişim Tarihi: 02.12.2021).

“The Dardanelles”, “At Anzac Bay”, The First Day”. *West Australian*. 17 Haziran 1915, s.3.

“The Dardanelles”, “Bombardment Resumed” “Allies Troops Landed”. *Argus*. 26 Mayıs 1915, s.10.

“The War”. *Advertiser*. 8 Haziran 1915, s.12.

“*New Zealand History*”, *The Anzacs*, “*Anzac Day*”, s.3, <https://www.nzhistory.govt.nz/war/anzac-day/the-anzacs> (Erişim Tarihi: 16.09.2021).

“WarPrecautions”, <https://www.legislation.gov.au/Details/C1914A00010> (Erişim Tarihi: 09.12.2021).

Atıf

Özcan, Orhan. “*Anzak*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2023.

Orhan Özcan, “*Anzak*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2023.